

DEBRECEN DEMOGRÁFIAI JÖVŐJE ÉS FEJLESZTÉSI TERVEI

<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2024/32/4./443-462>

A Debreceni nagyvárosi településeggyüttes demográfiai helyzetének változása 1990 után a népszámlálások tükrében

Kozma Gábor

geográfus, tanszékvezető egyetemi tanár
Debreceni Egyetem, TTK, Földtudományi Intézet

Absztrakt: Debrecen utóbbi években bekövetkezett gyors ipari fejlődése ráirányította a figyelmet a folyamatot kísérő demográfiai, környezetvédelmi és infrastrukturális következményekre. A várostervezés számára az egyik legfontosabb információ a népességszám alakulása. Jelen tanulmány a városban, ill. a városhoz szorosan kötődő agglomeráció településeinek élők számának, korösszetételének, iskolai végzettségének valamint a lakásállományt jellemző minőségi mutatók alakulásával foglalkozik az 1990-2024 közötti időszakban.

Kulcsszavak: Debrecen, településeggyüttes, szuburbanizáció, fejlődési pálya

Bevezetés

A Földön lezajló urbanizáció modellszerű ábrázolása érdekében az elmúlt évtizedekben több elmélet is született. A holland van den Berg, L. és munkatársai (1982) a városok különböző részein lezajló népesedési folyamatokat elemezve, egész Európára kiterjedő vizsgálataik eredményeként négy szakaszt különítettek el (urbanizáció, szuburbanizáció, dezurbanizáció és reurbanizáció). A holland kutatókhoz hasonlóan a magyar városföldrajz egyik legkiemelkedőbb személyisége, Enyedi György (1982, 1988, 2011, 2016) szintén négy szakaszra bontotta az urbanizációs folyamatokat (városrobbanás; relatív dekoncentráció; dezurbanizáció; az informatika korának globalizált, világméretű városiasodása). Emellett két fontos dologra is felhívta a figyelmet:

- bizonyos szakaszok nem jelennek meg a Föld minden régiójában, hanem csak a legfejlettebb országokra jellemzők;

- az egyes szakaszok nemcsak a népesedési folyamatokban, hanem társadalmi-gazdasági jellegzetességeik tekintetében is különböznek egymástól.

A valamennyi kontinensen megfigyelhető első szakasz mellett a második szakasz az a periódus, amely egyre több földrészen jelentkezik. A holland kutatók által leírt jellegzetességek mellett (a kiköltözések révén a városokat körülvevő

gyűrű tekinthető a népességnövekedés fő térségeinek, és így a nagyvárosok körül egy agglomerációs zóna alakult ki) Enyedi más ehhez kapcsolódó folyamatra is rávilágított: a modern urbanizáció területi kiterjedésével átalakul a kis- és közép- városi hálózat is; ezzel a vidéki térség differenciálódik, elválik egymástól a fejlődő és hanyatló falucsoportok útja.

Magyarországon – hasonlóan a többi közép-európai országhoz – a folyamat sajátos jegyeket mutatott. Az alapvetően a középosztály által mozgatott és az 1930-as években elsősorban Budapesten megfigyelhető szuburbanizáció a szocializmus időszakában egyre több nagyváros környékén megjelent. Az elővárosok népességnövekedése mögött azonban elsősorban nem a nagyvárosból történő kiköltözés, hanem a távolabbi vidékekről a nagyvárosi munkahelyeken dolgozók letelepedése állt (Tímár J., 1999). A többi magyarországi nagyvároshoz hasonlóan Debrecenben is az 1970/80-as években jelentkeztek az agglomerálódás első jelei, amelyet akkor még a falvakból történő beköltözés táplált (Papp A., 1978, 1981). A klasszikus értelemben vett szuburbanizáció a rendszerváltás után vett újabb lendületet és két típusát lehetett elkülöníteni (Kovács Z., 2002; Kószegi M., et al., 2015). A jóléti szuburbanizáció esetében alapvetően a középosztály költözik ki magasabb életminőséget (pl. nagyobb lakások, vonzó természeti környezet) biztosító településekre, míg a kényszer-szuburbanizáció esetében a megemelkedett városi megélhetőségi költségeket finanszírozni nem tudó rétegek választottak maguknak új (városperemi) lakóhelyet.

Az egyre markánsabbá váló jelenség felkeltette a különböző közigazgatási szervek figyelmét is, és az 1980-as évtizedtől kezdve elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal törekedett az országos folyamatok bemutatására, adatokkal történő leírására. Az 1980-as évek közepén végzett vizsgálatok eredményeként 32 különböző típusú településeggyüttes lehatárolására került sor: 3 db agglomeráció, 5 db agglomerálódó térség, 3 db urbanizált térség, 8-8 db nagyobb és kisebb városkörnyéki településeggyüttes és 5 várospár/városhármas (Kovács Z. – Tóth G., 2003). A rendszerváltás utáni folyamatok szükségessé tették az amúgy is igen bonyolult rendszer átalakítását, amelyre először 2003-ban került sor, és ezt 2014-ben és 2024-ben (alapvetően a népszámlálások adataira támaszkodva) újabb felülvizsgálatok követték (Kovács Z. – Tóth G., 2003, Tóth, 2014; Tóth, 2024). A vizsgálatok eredményeként végül három típust különítettek el; agglomeráció, agglomerálódó térség, és nagyvárosi településeggyüttes, amelyek száma folyamatosan növekedett: 2003-ban 21, 2014-ben 23, 2024-ben pedig már 25 ilyen helyszín volt az országban.

A Debrecen környéki folyamatok elemzésére az 1980-as évek elején először a KELETTERV várostervezői tettek kísérletet, majd az évtized közepétől a Központi Statisztikai Hivatal korábban bemutatott elemzései szolgálták iránymutatásul. A kutatások összefoglalásaként (*1. táblázat*) elmondható, hogy 40 év alatt jelentősen változott az ún. „Debrecenhez tartozó” települések száma, köre.

1. táblázat: A különböző vizsgálatok során a Debreceni településeggyütteshez tartozó települések

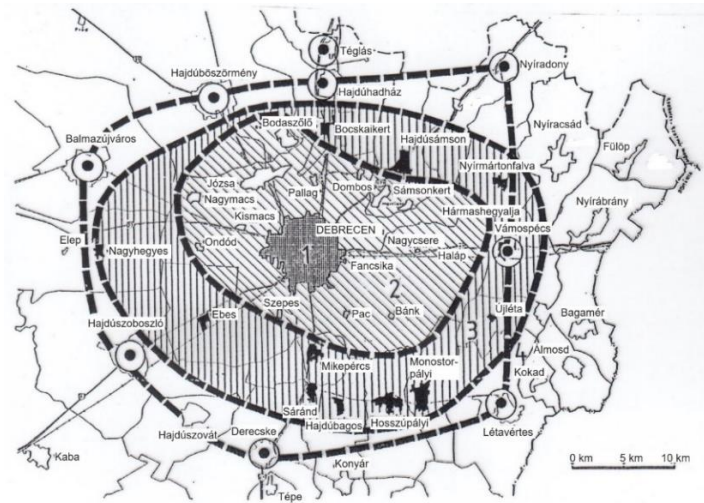
	1981	1985	2003	2014	2024
Debrecen	X	X	X	X	X
Ebes	X	X ¹	X	X	X
Hajdúbagos	X	X ¹	X	X	X
Hajdúsámson	X	X ¹	X	X	X
Mikepércs	X	X ¹	X	X	X
Sáránd	X	X ¹	X	X	X
Vámospércs		X ¹	X	X	X
Balmazújváros		X ²			
Bocskai kert		X ²	X	X	X
Hajdúhadház		X ²		X	X
Hajdúböszörmény		X ²			
Hajdúszoboszló		X ²			
Hosszúpályi		X ²		X	X
Nyírabrány		X ²			
Nyíradony		X ²			
Nyíracsád		X ²			
Nyírmártonfalva		X ²		X	X
Téglás		X ²		X	X
Monostorpályi				X	X
Újléta			X		

1 – belső gyűrű, 2 – külső gyűrű

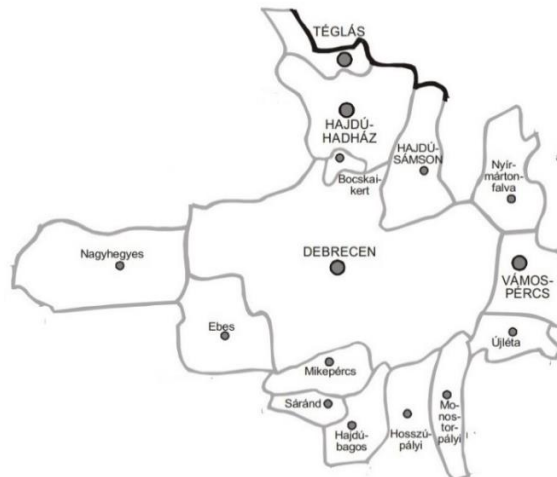
Forrás: KELETTERV, 1981; Ambrus Z.-né et al., 1999; Kovács Z. – Tóth G., 2003; Tóth G., 2014, Tóth G., 2024

A folyamat a debreceni társadalom-földrajzos kutatók figyelmét is felkeltette, ugyanakkor ők (pl. Süli-Zakar, I., 1994) igyekeztek a jelenséget komplexebb módon megközelíteni. Ennek szellemében – bizonyos mértékben igazodva a Központi Statisztikai Hivatal által az 1980-as évek közepén kidolgozott rendszerhez – Debrecen tágabb környezetét is figyelembe vették (*l. ábra*), és különbséget tettek az agglomerálódó települések és az ún. bolygóvárosok között. Az 1. ábráról ugyanakkor az is kiderül, hogy a város közigazgatási határán belül több olyan városrész (hivatalos néven „egyéb belterület”) is található, amelyek vonzóak a központi belterületről kiköltözők számára, akik így valójában nem hagyják el Debrecen-t, vagyis nem számítanak elvándorlónak. Ezen települések közül kiemelkedő jelentőségű Józsa (amelyet egyébként az 1980-as évek elején csatoltak Debrecen-hez), valamint az utóbbi időben egyre népszerűbbé váló Pallag (mind a két városrészt kerékpárút köti össze a központi belterülettel).

A fentieknek megfelelően az alábbi tanulmány célja a rendszerváltás után Debrecen környezetében végbemenő népesedési folyamatok elemzése. A vizsgálatba 15 települést vontunk be (2. ábra). A napjainkban hivatalosan a Debreceni nagyvárosi településeggyüttesbe tartozó 13 települést, valamint két további községet. Újléta 2003-ban még ebbe a településkörbe tartozott, míg Nagyhegyes csak az utóbbi évtizedben vált egyre népszerűbbé a megyeszékhelyről kiköltözők körében.

1. ábra A debreceni településeggyüttes szerkezeti felépítése
1: központi belterület, 2: szuburbanizációs terület,
3: belső agglomerációs övezet, 4: bolygóvárosi gyűrű
Forrás: Süli-Zakar, I. 1994

2. ábra: A vizsgálatba bevont települések elhelyezkedése.
Forrás: saját szerkesztés

A felhasznált adatbázis és módszerek

A kutatás során a Központi Statisztikai Hivatal által tízévente (1990, 2001, 2011 és 2022) elvégzett népszámlálások adataira támaszkodtam. A kutatás során elsősorban azt elemeztem, hogy miként változtak az érintett települések legfontosabb demográfiai mutatói, azaz a lakónépesség, a népesség korösszetétele, a népesség foglalkoztatottsági helyzete 1990 és 2022 között évtizedenkénti bontásban. Mivel a demográfiai helyzet bizonyos mértékben összefüggésben áll a lakásviszonyokkal, ezért ezt a témakört is igyekeztem áttekinteni.

Az elemzés során nehézséget jelentett, hogy több vizsgált településen hosszú ideje működik idősek bentlakásos otthona, amelyek – mivel nemcsak a településen élőket fogadják be – befolyással vannak a természetes népesedési folyamatokra (pl. magasabb halálozási arányszám), a vándorlási különbözetre (az intézményekbe más településekről beköltöző személyek), valamint a korszerkezetre is. Az adatok alapján ez a hatás Hajdúbagos és Mikepércs esetében a legnagyobb (2. táblázat).

2. táblázat: A vizsgált településeken működő idősek bentlakásos otthonának jellemzői (Debrecen esetében ennek minimális a hatása, ezért nincs feltüntetve a táblázatban)

település	alapítás éve	férőhely	férőhely/település lakosságszáma (2022, %)
Hajdúbagos	2006	62	3,16
Mikepércs	1970-es évek	195	3,68
Monostorpályi	2002	23	1,09
Ebes	2019	34	0,73
Nagyhegyes	2007	45	1,57
Hosszúpályi	1997	60	1,09
Vámospércs	n.a.	19	0,38

Forrás: saját adatgyűjtés

A lakónépesség számának változása

A lakónépesség számában bekövetkezett változásokat tekintve (3. táblázat) a teljes településkörben 1990 és 2011 között növekedés, majd utána csökkenés figyelhető meg, az egyes települések értékeit tekintve ugyanakkor jelentős eltérések tapasztalhatók. Egyrészt csak három olyan település volt (Debrecen, Monostorpályi, Nyírmártonfalva), ahol a három évtizedre vetítve visszaesés következett be, az évtizedenként elemzés során azonban már fontos különbségek tárhatók fel. 1990 és 2001 között csak egy településre volt jellemző a csökkenés, a következő évtizedre ez a szám ötre emelkedett, míg 2011 és 2022 között a települések több mint felében már ez a trend volt tapasztalható.

3. táblázat: A lakónépesség számának változása 1990 és 2022 között a vizsgált településeken (fő) és a változás mértéke (%)

	1990	2001	2011	2022	A	B	C	D
Debrecen	212.235	211.034	211.320	199.858	94,2	99,4	100,1	94,6
Hajdúsámson	7.734	10.677	13.128	14.000	181,0	138,1	123,0	106,6
Hajdúbagos	1.919	1.972	1.978	1.963	102,3	102,8	100,3	99,2
Hosszúpályi	4.989	5.471	5.787	5.514	110,5	109,7	105,8	95,3
Mikepércs	3.049	3.465	4.494	5.276	173,0	113,6	129,7	117,4
Monostorpályi	2.163	2.191	2.151	2.106	97,4	101,3	98,2	97,9
Sáránd	2.127	2.310	2.249	2.178	102,4	108,6	97,4	96,8
Bocskaikert	1.145	2.410	3.163	3.957	345,6	210,5	131,2	125,1
Hajdúhadház	11.948	12.709	12.588	12.648	105,9	106,4	99,0	100,5
Téglás	5.929	6.213	6.432	6.163	103,9	104,8	103,5	95,8
Ebes	4.126	4.480	4.494	4.671	113,2	108,6	100,3	103,9
Nagyhegyes	2.393	2.665	2.733	2.870	119,9	111,4	102,6	105,0
Nyírmártonfalva	2.152	2.165	2.075	1.856	86,2	100,6	95,8	89,4
Újléta	1.020	1.071	1.054	1.025	100,5	105,0	98,4	97,2
Vámospércs	5.009	5.465	5.347	5.047	100,8	109,1	97,8	94,4
Összesen	267.938	274.298	278.993	269.132	100,4	102,4	101,7	96,5

A: 2022/1990 (%), B: 2001/1990, C: 2011/2001, D: 2022/2011

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A népességszám változása mögött álló tényezők vizsgálatát – a korábban említetteken kívül – nagymértékben nehezíti az a tény is, hogy a népszámlálások kiadványai a természetes népesedési folyamatok (természetes szaporodás vagy fogyás) mellett csak a vándorlási különbözetet tartalmazzák, amelyekből nem derül ki az egyes településekről elvándorlók, illetve az odavándorlók száma és aránya.

A 4. táblázat adataiból látható, hogy az 1990 és 2001 közötti periódusban még többségben voltak a pozitív értékekkel rendelkező települések, ezzel szemben 2011 és 2022 között megfordult a helyzet, és a 15 településből a korábbi 9-ről 6-ra csökken azok száma, ahol népességszám-növekedés volt.

A folyamatokat elemezve a változásoknak több típusa különíthető el. Az első markáns csoportba tartozó Hajdúsámson, Hosszúpályi, Bocskaikert, Ebes, Nagyhegyes esetében mind a két mutató szempontjából pozitív értékek figyelhetők meg. A második kategória (Hajdúbagos, Mikepércs, Monostorpályi) esetében a legszembetűnőbb az idős bentlakásos otthonának a korábban említett hatása: igen jelentős a természetes fogyás, ugyanakkor a vándorlási különbözet pozitív értéket mutat. A harmadik csoportba két település tartozik (Újléta és Hajdúhadház) ahol éppen fordított a helyzet, azaz a természetes szaporodás negatív és a vándorlási mérleg is veszteséget mutat. A maradék négy település közül Téglás

esetében inkább a pozitív tendenciák, míg Sáránd, Vámospércs, és különösen Debrecen és Nyírmártonfalva vonatkozásában a negatív folyamatok dominálnak.

4. táblázat: A lakónépesség számát befolyásoló tényezők legfontosabb adatai a vizsgált településeken 1990 és 2022 között (100 főre jutó érték).

	Természetes szaporodás/fogyás			Vándorlási különbözet		
	A	B	C	A	B	C
Debrecen	-0,53	-1,30	-1,87	-0,04	1,44	-3,86
Hajdúsámson	5,20	3,73	3,24	22,37	14,94	2,99
Hajdúbagos	-6,24	-9,10	-10,65	8,92	9,40	9,88
Hosszúpályi	2,85	0,64	1,52	5,96	4,82	-6,47
Mikepércs	-17,14	-8,06	-7,32	29,15	30,95	22,14
Monostorpályi	-7,07	-6,18	-5,03	8,35	4,32	2,90
Sáránd	-2,08	0,67	-1,93	10,00	-3,38	-1,33
Bocskai kert	4,19	3,29	3,34	48,30	20,52	16,73
Hajdúhadház	7,28	5,10	7,16	-1,29	-6,06	-6,68
Téglás	2,90	1,12	-0,65	1,67	2,29	-3,72
Ebes	3,68	0,09	0,51	4,22	0,22	3,28
Nagyhegyes	3,34	0,07	-3,34	6,87	2,41	8,12
Nyírmártonfalva	-0,23	-3,23	-2,80	0,83	-1,11	-9,00
Újléta	0,56	1,61	3,12	4,20	-3,23	-5,95
Vámospércs	2,74	-1,76	-0,44	5,60	-0,45	-5,51
Összesen	0,11	-0,79	-1,14	2,21	2,47	-2,53

A: az 1990 és 2001 közötti időszak, B: a 2001 és 2011 közötti időszak,

C: a 2011 és 2022 közötti időszak.

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A természetes népesedési folyamatok viszonylatában említett jelenségek megértését segítheti az élve születések és halálozások számának (5. táblázat), valamint a roma népesség arányának az elemzése (az utóbbi mutató 2011-es kiválasztását az indokolta, hogy a népszámlálások közül ezt említik a kutatók a legmegbízhatóbbnak). Az adatok egyrészt megerősítik az idősök bentlakásos otthonával rendelkező települések (Hajdúbagos és Mikepércs) kedvezőtlen halálozási helyzetét, másrészt rámutatnak arra, hogy a kiemelkedően magas születési adatok mögött a roma népesség (Bottlik Zs., 2001) magas aránya áll (Hosszúpályi, Újléta, Hajdúhadház).

5. táblázat: A természetes népesedési folyamatok jellemzői a vizsgált településeken 1990 és 2022 között (100 főre jutó érték) és a roma népesség aránya 2011-ben (%)

	Élve születések száma			Halálozások száma			D
	A	B	C	A	B	C	
Debrecen	12,6	10,2	10,5	13,1	11,5	12,4	0,64
Hajdúsámson	15,5	12,9	12,6	10,3	9,1	9,4	4,79
Hajdúbagos	11,1	10,0	12,3	17,3	19,1	23,0	4,40
Hosszúpályi	17,1	13,3	15,0	14,3	12,6	13,5	17,25
Mikepércs	11,8	10,3	11,7	29,0	18,4	19,0	2,16
Monostorpályi	11,2	9,3	11,3	18,3	15,5	16,3	0,56
Sáránd	14,2	12,4	10,8	16,3	11,7	12,7	4,58
Bocskai kert	11,1	10,8	10,9	6,9	7,5	7,6	0,41
Hajdúhadház	20,1	17,1	18,5	12,8	12,0	11,3	17,88
Téglás	14,8	11,4	10,7	11,9	10,3	11,3	0,25
Ebes	13,4	9,6	11,2	9,8	9,5	10,7	0,00
Nagyhegyes	12,7	9,5	10,9	9,3	9,4	14,3	0,18
Nyírmártonfalva	15,2	10,0	11,6	15,4	13,2	14,4	1,73
Újléta	18,2	15,0	17,9	17,6	13,4	14,7	17,55
Vámospércs	15,5	11,8	12,5	12,8	13,6	12,9	6,06
Összesen	13,3	10,8	11,2	13,2	11,5	12,4	2,19

A: az 1990 és 2001 közötti időszak, B: a 2001 és 2011 közötti időszak, C: a 2011 és 2022 közötti időszak, D: a roma népesség aránya

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A lakosság számának a változása természetesen hatással volt a népesség összetételére is (6. táblázat). A korszerkezetet vizsgálva általános tendenciának tekinthető a fiatalok arányának a csökkenése és az időskorúak arányának a növekedése. Ettől a tendenciától történő eltérés az adatoknak csak negyedénél, ötödénél van.

Az egyes települések helyzetét vizsgálva megállapítható, hogy a fiatalok arányát tekintve 1990-ben a legjobb helyzetben még Bocskai kert, Hajdúhadház és Téglás voltak, 2022-re azonban ezt a pozíciót Hajdúhadház, Mikepércs és Bocskai kert foglalta el. Az ellenkező végletet (legalacsonyabb értékek) 1990-ben Monostorpályi és Újléta, 2022-ben pedig Debrecen, Nyírmártonfalva és Vámospércs képviselte.

Ami az időskorúak arányát illeti; 1990-ben a legalacsonyabb Ebesen, Nagyhegyesen és Hajdúsámsonban, a legmagasabb pedig Újlétán, Monostorpályiban

és Mikepércsen volt, míg 2022-ben az előző kategóriába Hajdúsámson, Hajdúhadház és Bocskai kert, az utóbbiba pedig Sáránd, Hajdúbagos és Debrecen került.

6. táblázat: A népesség korszerkezetének változása a vizsgált településeken 1990 és 2022 között (%)

	15 évnél fiatalabb aránya (%)				65 évnél idősebbek aránya (%)			
	1990	2001	2011	2022	1990	2001	2011	2022
Debrecen	21,6	15,8	13,3	13,2	11,0	12,8	15,1	20,3
Hajdúsámson	24,9	24,5	21,7	19,3	9,8	8,9	9,1	12,1
Hajdúbagos	20,7	17,1	16,5	15,3	14,6	15,7	16,8	20,1
Hosszúpályi	23,2	23,5	19,8	18,8	12,0	11,8	11,9	16,1
Mikepércs	21,7	18,7	19,0	21,1	16,7	15,2	11,9	14,6
Monostorpályi	17,7	17,9	15,2	16,8	16,1	18,4	18,5	19,2
Sáránd	21,1	20,1	16,4	15,9	14,3	13,7	14,3	19,7
Bocskai kert	26,9	21,5	19,1	20,6	n.a.	9,1	11,2	13,3
Hajdúhadház	26,0	25,4	23,1	22,8	n.a.	11,6	11,4	13,1
Téglás	26,2	21,5	17,9	16,2	n.a.	10,4	11,4	15,2
Ebes	24,8	20,8	15,2	18,1	6,3	9,8	14,0	17,9
Nagyhegyes	24,5	19,7	14,9	17,1	7,9	10,8	15,2	19,1
Nyírmártonfalva	24,0	22,7	14,8	14,9	11,9	12,4	13,5	14,5
Újléta	17,7	21,9	20,5	20,1	14,9	13,9	14,4	14,6
Vámospércs	20,7	21,2	18,0	15,1	10,1	12,3	12,2	17,4
Összesen	22,1	17,4	14,8	14,7	10,9	12,5	14,3	18,9

n.a. = 1990-ben a három település még Hajdúhadháztéglás néven működött

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A lakosság iskolai végzettségi helyzetét tekintve (7. táblázat), bizonyos hangsúly-eltolódások ugyancsak megfigyelhetők. Nem meglepetés Debrecen magas értéke, amelynek háttérében a megyeszékhely gazdasági, társadalmi (pl. kultúra, felsőoktatás, egészségügy) és közigazgatási életben betöltött kiemelkedő szerepe áll. A rendszerváltás évében (1990-ben) még jó pozícióval rendelkezett Hajdúbagos, Sáránd és Bocskai kert, a későbbi népszámlálások időpontjában az érintett települések Bocskai kert kivételével fokozatosan visszaestek, és 2022-ben már Ebes és Mikepércs foglalták el a Debrecen kívüli dobogós pozíciókat.

A legalacsonyabb értékek viszonylatában állandónak tekinthető Újléta, Hajdúhadház és Nyírmártonfalva lemaradása. 1990-ben még ebbe a körbe tartozott a későbbiekben igen jelentős javulást felmutató Mikepércs, Ebes, Hajdúsámson és Bocskai kert.

7. táblázat: A lakónépesség végzettségi helyzetének változása a vizsgált településeken 1990 és 2022 között (felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma/30 éven felüliek száma (%))

	1990	2001	2011	2022
Debrecen	18,1	23,1	32,6	40,2
Hajdúsámson	3,2	4,6	10,9	17,1
Hajdúbagos	5,8	6,0	10,4	13,1
Hosszúpályi	3,1	4,9	9,8	11,8
Mikepércs	2,3	4,3	15,9	26,0
Monostorpályi	3,5	5,2	8,7	13,0
Sáránd	5,0	6,1	10,8	16,4
Bocskai kert	6,1	14,3	23,7	33,2
Hajdúhadház	3,5	4,1	6,7	8,1
Téglás	4,6	5,6	9,5	14,2
Ebes	3,8	6,3	15,9	24,0
Nagyhegyes	3,8	4,3	9,3	15,1
Nyírmártonfalva	3,6	4,1	7,4	10,3
Újléta	2,3	2,9	3,6	4,4
Vámospércs	3,4	3,8	8,1	10,9
Összesen	15,2	19,0	27,5	34,3

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

Az elmúlt évtizedekben végbement demográfiai átalakulás megváltoztatta a vizsgált településeken élők foglalkoztatási helyzetét is. A magasabb rangú foglalkoztatási csoportba tartozók arányát tekintve (8. táblázat) mindvégig Debrecen állt az első helyen (ennek okát az előző táblázattal kapcsolatban már említettem), ugyanakkor a megyeszékhely értéke az egyéb szellemi foglalkozásúak esetében kisebb mértékben haladta meg az átlagot, mint a vezető, értelmiségi foglalkozásúak esetében.

A településeggyüttes többi tagja esetében 1990 és 2022 között igen jelentős változások tapasztalhatók. A kezdeti időszakban még Hajdúbagos, Sáránd és Téglás rendelkezett a legjobb értékekkel, az új évezredben ugyanakkor egyre inkább előretört Mikepércs, Bocskai kert és Ebes. Az összes népszámlálás esetében a legrosszabb értékeket felmutató települések közé tartozott Újléta, és az idő előrehaladtával egyre inkább ebbe a csoportba csúszott vissza Nyírmártonfalva és Hajdúhadház is.

8. táblázat: A magasabb rangú foglalkozási csoportba tartozók arányának változása a vizsgált településeken 1990 és 2022 között

	A				B			
	1990	2001	2011	2022	1990	2001	2011	2022
Debrecen	21,5	27,9	28,5	32,9	21,2	24,0	27,1	27,6
Hajdúsámson	5,2	8,8	10,4	14,4	7,9	15,3	19,4	22,7
Hajdúbagos	8,5	11,0	10,3	10,3	9,9	16,8	20,4	21,3
Hosszúpályi	6,8	9,4	11,3	10,3	8,9	14,9	17,6	19,2
Mikepércs	5,4	10,1	15,5	21,1	11,2	19,2	24,2	26,3
Monostorpályi	7,7	12,5	9,8	10,9	11,4	18,6	16,2	19,7
Sáránd	9,3	11,2	12,8	15,2	13,0	17,1	17,8	22,6
Bocskai kert	6,4	20,3	21,7	27,6	13,7	18,5	26,0	27,5
Hajdúhadház	6,8	8,5	8,0	7,9	9,0	15,8	16,9	16,4
Téglás	8,3	10,8	9,8	13,2	12,9	16,2	19,1	21,9
Ebes	8,1	8,8	14,7	19,5	9,9	17,2	19,2	25,8
Nagyhegyes	4,5	7,5	9,6	14,3	7,5	12,6	16,4	23,4
Nyírmártonfalva	6,6	8,0	8,2	9,4	5,5	11,3	11,6	16,4
Újléta	4,4	6,0	7,0	9,6	6,2	8,4	9,6	11,2
Vámospércs	7,1	8,1	9,2	10,9	9,9	15,4	18,4	20,0
Összesen	18,6	24,5	24,8	28,3	18,9	22,5	25,3	26,1

A: vezető, értelmiségi foglalkozású foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatotti körön belül (%), B: egyéb szellemi foglalkozású foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatotti körön belül (%)

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

Az előző bekezdésekben/táblázatban említett foglalkozási csoportok jelentős része csak lakóhelyként tekint saját településére, döntő részük máshol dolgozik. A rendelkezésre álló adatok alapján (9. táblázat) ez a jelenség különösen élesen jelentkezik Mikepércs és Bocskai kert esetében, de Sárándon és Ebesen is ez tapasztalható.

9. táblázat: A magasabb rangú foglalkozási csoportba tartozók közül az eljárók aránya a vizsgált településeken 2022-ben

	vezető, értelmiségi foglalkozású foglalkoztatottak	egyéb szellemi foglalkozású foglalkoztatottak
Debrecen	17,2	11,1
Hajdúsámson	72,3	74,1
Hajdúbagos	67,4	76,6
Hosszúpályi	58,5	71,8
Mikepércs	76,2	77,4
Monostorpályi	67,0	74,9
Sáránd	69,7	81,9
Bocskai kert	76,4	83,0
Hajdúhadház	50,9	60,4
Téglás	59,3	68,2
Ebes	75,4	72,0
Nagyhegyes	57,9	66,2
Nyírmártonfalva	57,0	76,7
Újléta	46,7	48,6
Vámospércs	52,7	60,7
Összesen	23,2	23,3

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A lakásviszonyok változása

Az 1990 és 2022 közötti időszakban a vizsgált településeken jelentős mértékben (több mint 20%-kal) nőtt a lakott lakások száma (10. táblázat). A növekedés a legnagyobb mértékű Hajdúsámsonban, Mikepércsen és Bocskai kertben volt (alapvetően az egyes évtizedekben is ezt lehetett tapasztalni, az egyedüli kivételt Nagyhegyes és Ebes jelentette 1990 és 2001 között), míg Újléta esetében csökkenést lehetett tapasztalni. Az utóbbi két évtized adatsorát nézve kisebb megtorpanás volt, azaz csökkenő számú lakott ingatlan volt Monostorpályin és Nyírmártonfalván.

10. táblázat: A lakott lakások számának változása 1990 és 2022 között a vizsgált településeken (fő) és a változás mértéke (%)

	1990	2001	2011	2022	A	B	C	D
Debrecen	72.419	76.314	85.250	87.688	121,1	105,4	111,7	102,9
Hajdúsámson	2.452	3.264	4.265	4.870	198,6	133,1	130,7	114,2
Hajdúbagos	685	705	742	768	112,1	102,9	105,2	103,5
Hosszúpályi	1.592	1.739	1.897	1.950	122,5	109,2	109,1	102,8
Mikepércs	930	1.041	1.441	1.773	190,6	111,9	138,4	123,0
Monostorpályi	819	838	854	840	102,6	102,3	101,9	98,4
Sáránd	755	780	806	833	110,3	103,3	103,3	103,3
Bocskaikert	370	808	1.164	1.449	391,6	218,4	144,1	124,5
Hajdúhadház	3.691	3.891	3.880	4.023	109,0	105,4	99,7	103,7
Téglás	1.831	2.043	2.206	2.290	125,1	111,6	108,0	103,8
Ebes	1.234	1.418	1.540	1.637	132,7	114,9	108,6	106,3
Nagyhegyes	761	877	995	1.077	141,5	115,2	113,5	108,2
Nyírmártonfalva	703	727	739	708	100,7	103,4	101,7	95,8
Újléta	387	382	382	377	97,4	98,7	100,0	98,7
Vámospércs	1.712	1.845	1.928	1.959	114,4	107,8	104,5	101,6
Összesen	90.341	96.672	108.089	112.242	124,2	107,0	111,8	103,8

A: 2022/1990 (%), B: 2001/1990, C: 2011/2001, D: 2022/2011

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

Az igen intenzív lakásépítési hullám természetesen módosította a lakásállomány összetételét, minőségi jellemzőit is (11. táblázat). Az összkomfortos lakások vonatkozásában nem tekinthető meglepőnek a Debrecen első helye: a szocializmusban lezajlott, az állam által finanszírozott lakásépítési programok elsősorban a megyeszékhelyekre koncentráltak, és ez a kezdeti előny a rendszerváltás után is megmaradt. Ezen mutató tekintetében a településeggyüttes tagjai közül három rendelkezett kiemelkedően magas értékekkel: Mikepércs, Bocskaikert és Ebes, mellettük pedig egyes években Hajdúsámson és Téglást lehet megemlíteni.

A lakások nagysága vonatkozásában egyértelmű kép tárul az olvasó elé. A nagyobb méretű családok nyugalmas elhelyezését biztosító, 120 m²-nél nagyobb alapterületű lakások tekintetében mind a három vizsgált évben Bocskaikert, Ebes és Mikepércs álltak a képzeletbeli dobogón. Emellett ugyanakkor azt is le lehet szögezni, hogy az érintett lakások számát vizsgálva a 2001 és 2022 közötti növekedési ütem szempontjából Bocskaikert és Mikepércs után Hajdúsámson foglalja el a 3. helyet.

11. táblázat: A lakásállomány minőségi jellemzőinek a változása 1990 és 2022 között a vizsgált településeken

	A				B		
	1990	2001	2011	2022	2001	2011	2022
Debrecen	60,8	71,8	80,5	91,1	6,0	7,8	10,2
Hajdúsámson	29,3	44,2	67,3	72,3	5,0	7,8	9,6
Hajdúbogos	18,1	20,7	44,7	53,4	6,3	7,1	8,1
Hosszúpályi	23,9	39,4	51,1	55,3	6,5	9,0	9,7
Mikepércs	31,0	47,6	72,3	81,9	7,7	11,5	14,6
Monostorpályi	16,0	32,1	45,8	62,0	4,6	5,3	5,8
Sáránd	29,0	44,9	56,3	64,3	7,4	8,9	9,5
Bocskai kert	36,5	47,2	67,1	74,2	9,2	13,1	15,9
Hajdúhadház	25,2	36,4	44,9	49,9	5,9	7,1	8,7
Téglás	35,6	51,2	63,2	72,8	6,1	7,9	10,3
Ebes	51,1	66,5	77,9	85,0	7,9	11,5	15,4
Nagyhegyes	10,0	23,9	41,3	51,5	6,0	8,0	11,6
Nyírmártonfalva	20,8	36,2	46,1	59,2	4,7	5,7	8,9
Újléta	18,1	25,7	38,0	39,0	3,2	7,7	6,4
Vámospercs	23,2	40,0	52,6	63,5	6,3	7,7	9,2
Összesen	54,2	65,5	75,6	85,4	6,0	7,9	10,2

A: az összkomfortos lakások aránya (%)

B: a 120 m²-nél nagyobb alapterületű lakások aránya (%)

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

Az adatokból levonható települési pályák

A tanulmányban található táblázatokat elemezve az egyes települések vonatkozásában az alábbi fontosabb trendeket lehet megállapítani. Debrecen továbbra is a „településeggyüttes” központjának tekinthető, népességi súlya a vizsgált évtizedek alatt ugyanakkor csökkent (1990-ben még 79,2%, 2022-ben már csak 74,3%). A megyeszékhelyre mind a természetes népesedési folyamatokat, mind pedig a migrációt tekintve negatív folyamatokat voltak jellemzők, és ennek következtében korszerkezete egyre kedvezőtlenebb. Regionális központ szerepkörének és széleskörű intézményhálózatának köszönhetően azonban Debrecen lakossága kiemelkedően jó végzettségi és foglalkozási mutatókkal rendelkezik.

A Debrecenből történő kiköltözés egyértelmű nyertesének öt település, Bocskai kert, Hajdúsámson, Ebes, Mikepércs és Nagyhegyes tekinthető (az utóbbi esetében lehetséges a Hajdúszoboszlóról történő kiköltözés is), amelyek pozitív

természetes népesedési folyamatokkal és vándorlási mutatókkal, ennek következtében pedig kedvező korszerkezettel rendelkeznek (Mikepércs és Nagyhegyes esetében árnyalja a képet az idősök bentlakásos otthonának a hatása). A települések elsősorban a magasabb státuszú népesség körében voltak népszerűek, amit jól tükröznek a végzettségi, a foglalkozási és a lakásviszonyokat tükröző mutatók. Az öt település közül a legnagyobb fejlődést Mikepércs mutatta fel, Hajdúsámson és Nagyhegyes a minőségi mutatók szempontjából a csoporton belül a legrosszabb helyzetben van, míg Ebes és Bocskai kert alapvetően megerősítette már a rendszerváltás előtt kivívott jó pozícióját (Ebes a szénhidrogén-gazdaságban játszott fontos szerepet, Bocskai kert pedig hosszú ideig a rangosabb debreceni polgárok nyaralóhelyének számított).

A természetes népesedési folyamatokat és korszerkezetet tekintve pozitív tendenciákat lehet megfigyelni Hajdúhadház, Hosszúpályi és Újléta esetében is, amely azonban elsősorban a roma népesség magas arányának tulajdonítható. Ezen tény következtében döntő mértékben Hajdúhadházon és Újlétán vándorlási veszteség tapasztalható, kedvezőtlen a lakosság végzettségi és foglalkoztatási helyzete, valamint a lakásviszonyok sem tekinthetők magas minőségűnek. A három település közül egyedinek tekinthető Hosszúpályi, amely esetében több kedvező folyamat is megfigyelhető. Két évtizedben is pozitív vándorlási mérleg jellemezte, emellett pedig nagymértékben javultak a lakosság végzettségi és foglalkoztatási, illetve a lakásállományra vonatkozó mutatók is.

A maradék 6 települést alig lehet különálló csoportokba besorolni. Nyírmártonfalva esetében egyértelműen a negatív folyamatok uralkodnak (pl. itt csökkent a legnagyobb mértékben a lakónépesség száma 1990 és 2022 között, kedvezőtlen társadalmi és lakásmutatók), Hajdúbagason és Monostorpályiban is a kedvezőtlen adatok vannak túlsúlyban (Hajdúbagos esetében ennek a háttérben részben az idősök szociális otthona áll).

A településeggyüttesnek a megyeszékhelyen, Hajdúhadházon és Hajdúsámsonon kívüli két további városa, Téglás és Vámospércs eltérő fejlődési utat mutatott. Az előbbi, elsősorban a jó kiinduló pozíciójának köszönhetően (a településen működött a szocialista időszak egyik igen jelentős vállalata, a Hajdúsági Iparművek) 1990-ben kedvező alapokkal rendelkezett, és ezt a helyzetét sikerült is megtartania (egyedül a 2011 és 2022 közötti lakónépességszám-csökkenés utalhat problémákra). Ezzel szemben a fejletlen térség központjában fekvő Vámospércs mutatói már a rendszerváltás időszakában sem számítottak magas értékűnek, és pozícióját az azóta eltelt időszakban nem sikerült jelentős mértékben javítani. Sáránd 1990-ben még a legtöbb mutató szempontjából a középmezőny élén helyezkedett el, és ezen a helyezésén az elmúlt 30 évben csak kismértékben rontott, figyelemre méltó lehet ugyanakkor az ezredforduló óta tapasztalható csökkenő lakosságszám.

Debrecen helyzete a többi nagyvárossal történő összehasonlításban

Debrecen adatait látva joggal merül fel a kérdés, hogy mi jellemző a többi magyarországi nagyvárosra, Debrecen helyzete kedvezőnek vagy kedvezőtlennek tekinthető-e. A 100.00 főnél népesebb települések lakónépességének változását elemezve (12. táblázat) elmondható, hogy 1990 és 2022 között Kecskemét és Nyíregyháza kivételével mindegyiknek csökkent a lakónépessége, a 2010-es évtizedre ugyanakkor már a teljes települési körre ezt volt jellemző. Debrecent vizsgálva megállapítható, hogy a középmezőnyben, vagyis a 3. és 4. helyen helyezkedik el; az 5. ún. regionális központ (Győr, Pécs, Szeged, Miskolc és Debrecen) közül ugyanakkor csak Győr előzi meg. A lakónépességszám-változást meghatározó két tényező közül a természetes népesedési folyamatokat tekintve Debrecen kedvező helyzetben van: az 1990-es és 2000-es évtizedbeli 3. hely után 2011 és 2022 között itt volt a legkisebb a természetes fogyás mértéke. Nem ilyen előnyös ugyanakkor a helyzet a vándorlási különbözet esetében: a vizsgált települések között a hajdúsági megyeszékhely általában a ranglista második felében foglalt helyet.

12. táblázat: A 100.000 főnél nagyobb városok legfontosabb népesedési adatainak változása 1990 és 2022 között.

	A lakónépesség számának változása (%)				Természetes népesedési folyamatok			Vándorlási különbözet		
	A	B	C	D	E	F	G	E	F	G
Székesfehérvár	87,2	97,6	94,6	94,5	-0,05	-1,42	-4,70	-2,41	-4,32	-1,11
Győr	98,7	100,1	100,1	98,5	-1,25	-1,53	-2,72	1,31	1,62	1,21
Pécs	81,9	95,6	96,0	89,3	-2,95	-3,81	-6,30	-1,69	-0,32	-5,70
Miskolc	75,1	93,7	91,1	87,9	-3,68	-5,02	-7,82	-3,00	-4,74	-5,89
Debrecen	94,2	99,4	100,1	94,6	-0,53	-1,30	-1,87	-0,04	1,44	-3,86
Nyíregyháza	101,9	104,1	100,8	97,1	1,34	0,00	-2,14	2,57	0,80	-0,84
Kecskemét	105,5	105,1	103,4	97,0	0,11	-0,63	-1,96	4,75	3,92	-1,09
Szeged	93,4	99,0	99,9	94,5	-2,11	-2,18	-3,84	1,12	2,05	-1,99

A: 2022/1990 (%), B: 2001/1990, C: 2011/2001, D: 2022/2011, E: az 1990 és 2001 közötti időszak, F: a 2001 és 2011 közötti időszak, G: a 2011 és 2022 közötti időszak

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A Központi Statisztikai Hivatal által évente publikált lakónépességi adatokból számolva ugyanakkor a vándorlás vonatkozásában Debrecenre nézve kedvezőbb kép rajzolódik ki (13. táblázat). A 2012-2017 közötti időszakban ugyan még negatív volt ez a mutató, és csak két város (Pécs és Miskolc) rendelkezett rosszabb értékekkel. Az elmúlt 6 évben azonban már inkább kedvező tendenciák figyelhetők meg: egyrészt ekkor már a városba érkezők száma meghaladta a távozókat, másrészt a nagyvárosok rangsorában elfoglalt helyezést tekintve is jelentős előrelépés következett be, hiszen Debrecen a korábbi 6. helyről a 3. helyre lépett előre.

13. táblázat: A vándorlási különbözet alakulása a 2012 és 2023 között a 100.000 főnél nagyobb városokban a KSH által évente közölt adatokra támaszkodva (az adott időszak vándorlási különbözete az időszak végéhez viszonyítva 100 főre vetítve)

	2012-2017	2018-2023
Székesfehérvár	-0,47	2,04
Győr	2,70	1,80
Pécs	-0,97	1,05
Miskolc	-2,37	-3,69
Debrecen	-0,58	1,46
Nyíregyháza	-0,12	0,85
Kecskemét	0,07	0,50
Szeged	1,15	0,48

Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis

A lakónépesség összetételét tekintve (14. táblázat) alapvetően kedvező tendenciák figyelhetők meg. Egyrészt az öregedési index esetében Debrecen megtartotta a 3. helyet, és a regionális központok körében a legjobb mutatókkal rendelkezik, tehát a legkevésbé előregedő regionális központ. Másrészt a lakónépesség végzettségi viszonyait tekintve az ezredforduló után jelentős mértékben javította helyzetét: 2001-ben még a 4. helyen, 2011-ben és 2022-ben viszont már a 2. helyen volt, sőt csökkenőben van a lemaradása a listavezető Szegedhez képest. Hasonló tendenciák figyelhetők meg a foglalkoztatottak közül legnagyobb presztízzsel rendelkező vezető, értelmiségi foglalkoztatottak viszonylatában is (15. táblázat): szemben az 1990-es 5. hellyel, 2022-ben Debrecen már a 2. pozíciót foglalta el, amely jól mutatja az erősödő regionális központi szerepet.

14. táblázat: A 100.000 főnél nagyobb városok lakónépessége összetételének változása

	Öregedési index			A lakosság végzettségi helyzete (%) (7. táblázat)			
	2001	2011	2022	1990	2001	2011	2022
Székesfehérvár	0,85	1,24	1,79	19,8	24,3	30,3	35,7
Győr	0,90	1,21	1,59	17,5	23,2	29,2	34,2
Pécs	1,04	1,40	1,96	17,1	22,2	30,4	37,2
Miskolc	0,99	1,31	1,77	16,7	20,4	26,9	32,8
Debrecen	0,81	1,13	1,54	18,1	23,1	32,6	40,2
Nyíregyháza	0,67	0,91	1,40	17,6	22,3	30,3	35,7
Kecskemét	0,75	0,99	1,35	15,8	20,4	26,9	32,4
Szeged	0,94	1,25	1,77	18,3	25,3	33,8	41,1

Öregedési index: a 65 éven felüliek száma/15 évnél fiatalabbak száma

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

15. táblázat: A vezető, értelmiségi foglalkozású foglalkoztatottak arányának változása a 100.000 főnél nagyobb városokban 1990 és 2022 között

	1990	2001	2011	2022
Székesfehérvár	21,6	24,6	27,5	30,3
Győr	21,9	24,8	24,5	26,7
Pécs	21,3	28,0	29,0	32,2
Miskolc	21,8	27,6	26,3	28,8
Debrecen	21,5	27,9	28,5	32,9
Nyíregyháza	21,3	26,3	26,2	28,1
Kecskemét	18,5	22,5	23,3	26,3
Szeged	22,7	28,1	29,1	33,9

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

A lakásviszonyok tekintetében (16. táblázat) Debrecen a középmezőnyben foglal helyet. A lakások számát vizsgálva általában a 3-4. helyen található, a minőségi jellemzők (120 m²-nél nagyobb lakások aránya) tekintetében a 2010-es évtizedben jelentős javulás tapasztalható, hiszen a 2001-es 7. helyről 2022-re a 3. helyre lépett előre).

16. táblázat: A lakásállomány nagyságának és minőségi jellemzőinek változása a 100.000 főnél nagyobb városokban 1990 és 2022 között

	a lakásállomány változása (%)				E		
	A	B	C	D	2001	2011	2022
Székesfehérvár	115,0	105,3	106,8	102,4	7,32	8,82	11,68
Győr	126,2	104,7	111,9	107,7	7,46	8,17	9,90
Pécs	109,2	101,7	107,4	100,0	7,24	7,47	9,76
Miskolc	99,5	101,5	100,7	97,4	5,87	7,01	8,88
Debrecen	121,1	105,4	111,7	102,9	6,02	7,79	10,19
Nyíregyháza	133,8	110,9	114,5	105,4	8,52	10,32	12,66
Kecskemét	127,8	106,8	116,1	103,0	6,27	8,05	9,83
Szeged	117,0	104,0	110,8	101,5	7,33	8,32	10,05

A: 2022/1990, B: 2001/1990, C: 2011/2001, D: 2022/2011, E: a 120 m²-nél nagyobb alapterületű lakások aránya (%)

Forrás: az érintett népszámlálások kiadványai

Összefoglalás

A tanulmány legfontosabb következtetéseit az alábbiakban lehet összefoglalni. A Debreceni nagyvárosi településeggyütteshez tartozó településeken lejátszódó folyamatokat meghatározó tényezők közül egyrészt a földrajzi távolságot lehet kiemelni: a legpozitívabb jeleket felmutató települések a megyeszékhelytől kevesebb, mint 15 km-es távolságra helyezkednek el (az egyedüli kivételt Nagyhegyes

jelenti), és ez a kiköltözés után jelentős mértékben megkönnyítette az azokról történő ingázást. A második fontos tényezőnek a történelmi meghatározottság tekinthető, amely Bocskaikert és Ebes esetében ráerősített a kedvező földrajzi fekvésre, míg Nagyhegyes (a települést az 1950-es években hozták létre, és így jó alapokkal rendelkezett a fejlődéshez) és Téglás esetében új impulzusokat jelentett.

A harmadik meghatározó elemnek a roma népesség jelenléte tekinthető, amely Hajdúhadház és Hosszúpályi esetében rontotta a kedvező fekvésből származó lehetőségeket (az utóbbi településnél kisebb mértékben), míg Újléta esetében növelte a problémákat. Végül meg kell említeni a településeken működő idősök szociális otthonainak a hatását is, amely több demográfiai mutató miatt (pl. halálozási arányszám, vándorlási különbözet, korszerkezet) nehezíti az adatok helyes értelmezését.

Debrecen helyzetét a többi magyarországi nagyvárossal összehasonlítva inkább az előnyös tendenciák dominálnak. Az egyedüli kivételt a negatív vándorlási különbözet jelenti, az utóbbi években azonban már ebben a tekintetben is kedvező irányú változás tapasztalható.

Felhasznált irodalom

- Ambrus Z-né et al. (1999): A debreceni nagyvárosi településegység. KSH Hajdú-Bihar Megyei Igazgatósága
- Bottlik Zs. (2001): Statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei az etnikai földrajzi kutatásokban. Collegium Hungaricum, Bécs
- Berg, L. van den – Drewett, R. – Klaassen, L.H. – Rossi, A. – Vijverberg, C.H.T. (1982): Urban Europe. Vol. I. Study of Growth and Decline. Pergamon Press, New York, Oxford
- Enyedi Gy. (1982): Urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Enyedi Gy. (1988): A városnövekedés szakaszai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Enyedi Gy. (2011): A városnövekedés szakaszai – újragondolva. Tér és Társadalom, 25(1), 5-19.
- Enyedi Gy. (2016): A városi világ. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KELETTERV 1981: Debrecen, Ebes, Hajdúsámson, Sáránd, Mikepércs, Hajdúbágos településcsoport általános rendezési terve: városépítési koncepció. Debrecen, 225
- Kovács T. – Tóth G. (2003): Agglomerációk, településegységek a magyar településrendszerben.: A területbeosztás 2003. évi felülvizsgálatának eredményei. Területi Statisztika 43 (4): 387–391.
- Kovács Z. (2002): Az urbanizáció jellemzői Kelet-Közép-Európában a posztzocialista átmenet idején. Földrajzi Közlemények, 126/50(1-4), 57-78.
- Kőszegi, M. – Bottlik, Zs. – Telbisz, T. – Mari, L. (2015): Human-environment relationships in modern and postmodern geography. *Hungarian Geographical Bulletin*, 64(2), 87-99.

Papp, A. (1978): The relationship between the city of Debrecen and surrounding settlements. In Enyedi Gy. (ed) *Urban Development in the USA and Hungary, Studies in Geography in Hungary*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 14, 147-154.

Papp A. (1981): Debrecen vonzáskörzete. *Alföldi Tanulmányok*, 5, 177-204.

Süli-Zakar I. (1994): Debrecen és Kelet-Magyarország. In (szerk. Süli-Zakar, I.) *Tanulmányok Debrecen városföldrajzából, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Társadalomföldrajzi Tanszék, Debrecen*, 7-72.

Tímár J. (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*, 158, (1-2), 7-31.

Tóth G. (2014): Az agglomerációk, településegységek lehatárolásának eredményei *Területi Statisztika* 54 (3): 289–299.

Tóth G. (2024): Agglomerációk, településegységek és vonzáskörzetek Magyarországon. *Területi Statisztika*, 64(3), 356–379; DOI: 10.15196/TS640304